

ԿԱՐԾԻՔ

Իռա Հրանտի Պողոսյանի «Մրցակցային պայմաններում որոշման կայացման արդյունավետ մոդելի կիրառումը պայմանավորող գործոնները (ըմբիշների օրինակով)» թեմայով ԺԹ.00.01

«Ընդհանուր հոգեբանություն, հոգեբանության տեսություն և պատմություն, անձի հոգեբանություն» մասնագիտությամբ հոգեբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության վերաբերյալ

Ժամանակակից սպորտային հոգեբանության մեջ որոշման կայացման հիմնախնդիրը ձեռք է բերել հատուկ տեսական և կիրառական նշանակություն: Հետազոտողները մատնանշում են, որ մրցակցային հաջողությունը բարձրակարգ սպորտում ոչ միայն ֆիզիկական պատրաստությամբ է պայմանավորված, այլ նաև մարզիկի կոգնիտիվ ու հոգեֆիզիոլոգիական ռեսուրսներով: Մասնավորապես, ըմբշամարտի նման կոնտակտային, դինամիկ մարզաձևերում, որտեղ մրցակցային որոշումները կայացվում են 100–500 միլիվայրկյանի ընթացքում, ռեակցիայի արագությունը, ուշադրության կայունությունը և որոշման կայացման ոճերը դառնում են արդյունավետ մրցակցության կենտրոնական գործոններ: Այս ոլորտի համակարգված ուսումնասիրությունը Հայաստանում դեռևս բավարար չափով չի իրականացվել, ինչով էլ պայմանավորում է ատենախոսության արդիականությունը:

Ատենախոսի կողմից հատուկ ուշադրության է արժանացել «Մրցակցային պայմաններում որոշման կայացման արդյունավետ մոդելի կիրառումը պայմանավորող գործոնները (ըմբիշների օրինակով)» թեմայի ուսումնասիրությունը, որտեղ հեղինակը ձգտել է ինտեգրել հոգեֆիզիոլոգիական, կոգնիտիվ, հոգեբանական և մարզատեխնիկական ենթահամակարգերը մեկ բազմագործոն մոդելի մեջ: Նպատակային դիրքորոշման այս ելակետը հնարավորություն է տվել ձևավորել ըմբիշների որոշման կայացման արդյունավետության վերաբերյալ ամբողջական պատկեր:

Պաշտպանության ներկայացված ատենախոսությունը, որի ծավալը կազմում է ավելի քան 150 համակարգչային էջ, բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացություններից, 180-ից ավելի անուն գրականության ցանկից և հավելվածներից:

Ատենախոսության ներածական մասում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ձևակերպված են հետազոտության նպատակը, օբյեկտը և առարկան, խնդիրները, առաջադրված է հետազոտության վարկածը, ըստ որի՝ մրցակցային պայմաններում բարձրակարգ ըմբիշների որոշման կայացման արդյունավետությունը պայմանավորված է հոգեֆիզիոլոգիական գործառույթների կայունությամբ և որոշումների կայացման անհատական ոճերի վրա ազդող անձնային առանձնահատկություններով: Ներկայացված են հետազոտության մեթոդաբանական հիմքերն ու տեսագործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին գլխում («Մրցակցային պայմաններում մարզիկի որոշման կայացման հիմնախնդրի տեսամեթոդական վերլուծություն») ատենախոսը մանրակրկիտ վերլուծության է ենթարկել որոշման կայացման հիմնական տեսական մոտեցումները՝ ռացիոնալ-նորմատիվ, սահմանափակ ռացիոնալության, հերիստիկաների, բնական որոշումների կայացման և կրկնակի մշակման տեսությունները: Հատկապես արժեքավոր է Կանեման-Տվերսկու, Գիգերենցերի և Կլայնի մոտեցումների համադրված ներկայացումը ընթանալու համատեքստում, ինչը ստեղծում է ամուր տեսական հիմք հետագա էմպիրիկ ուսումնասիրության համար:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը («Ընթանալու որոշման կայացման հոգեբանական առանձնահատկություններ») նվիրված է ընթանալու որպես մարզաձևի հոգեբանական կառուցվածքին, որոշման կայացման ժամանակային դասակարգմանն ու կոգնիտիվ մեխանիզմներին, ինչպես նաև ըմբիշների արդյունավետության վրա ազդող գործոնների բազմաշերտ վերլուծությանը: Ատենախոսն ընդգծում է ընթանալու յուրահատուկ պահանջները՝ կոնտակտայնություն, ժամանակային սղություն, անտիցիպացիայի անհրաժեշտություն, ինչը հիմնավոր կերպով տարբերակում է այն այլ մարզաձևերից:

Ատենախոսության երրորդ գլուխը («Ըմբիշների մրցակցային պայմաններում որոշման կայացման հետազոտության մեթոդաբանություն և արդյունքներ») ներկայացնում է 60 բարձրակարգ ըմբիշի և 15 փորձագետ մարզչի ներգրավմամբ իրականացված փորձարարական հետազոտությունը: Փորձարկման արդյունքները ներկայացված են ըստ առաջադրված խնդիրների հերթականության, ինչը դուրս է դարձնում ծավալուն նյութի վերլուծությունն ու ընկալումը: Հատկապես արժեքավոր է ՇՕՌ (շարժվող օբյեկտի նկատմամբ ռեակցիա) մեթոդի ներդրումը, որը Հայաստանում ըմբիշների ուսումնասիրության համատեքստում կիրառվում է առաջին անգամ:

Փորձարարական ճանապարհով Ի.Պողոսյանի աշխատանքում բացահայտվել են հետևյալ օրինաչափությունները՝

- Բարդ շարժողական ռեակցիան և շարժվող օբյեկտի նկատմամբ ռեակցիայի ճշտությունը հանդիսանում են որոշման կայացման արդյունավետության ամենաուժեղ կանխատեսիչները:
- Ռացիոնալ և ինտուիտիվ ոճերի ճկուն համադրումը բնորոշ է վարպետ ըմբիշներին, իսկ խուսափողական ու կախյալ ոճերի դոմինանտությունը պահանջում է նպատակաուղղված հոգեբանական միջամտություն:

- Մրցակցային անհանգստության և որոշման կայացման արդյունավետության միջև առկա է հակադարձ Ս-տիպի կախվածություն, ինքնավստահության մակարդակը՝ միջնորդող դեր:
- Տասներկուշաբաթյա ինտեգրատիվ ծրագիրն ապացուցել է իր արդյունավետությունը՝ հոգեֆիզիոլոգիական օպտիմալացման, կոգնիտիվ ռազմավարությունների ընդլայնման և մետակոգնիտիվ կարողությունների ձևավորման ուղղություններով:

Իռա Պողոսյանի ատենախոսությունն ավարտուն գիտական աշխատանք է՝ շարադրված գրագետ գիտական լեզվով և ոճով, ունի ոչ միայն գիտատեսական, այլ նաև գործնական նշանակություն՝ ուղղված հայկական ըմբշամարտի մրցունակության բարձրացմանը: Հետազոտության արդյունքները հավաստի են, հրատարակված 8 գիտական աշխատություններն ամբողջությամբ արտացոլում են հետազոտված հիմնախնդիրը, ատենախոսության սեղմագիրն ամբողջությամբ արտացոլում է ատենախոսության բովանդակությունը:

Անդրադառնալով մեր կողմից ատենախոսության մեջ նկատված որոշ դիտողությունների ու նկատառումների.

1. Ատենախոսն, անդրադառնալով հիմնախնդրի մշակվածության աստիճանի քննարկմանը, գործնականում չի անդրադառնում հայ հոգեբանների սպորտային հոգեբանության ոլորտում կատարված հետազոտություններին, որոնք, թեև ուղղակիորեն չեն վերաբերում ըմբշամարտին, արժեքավոր հայեցակարգային ֆոն կստեղծեին հայրենական գիտական համատեքստում ատենախոսության տեղն ու նշանակությունն ավելի հստակ ուրվագծելու համար:
2. Ռուսալեզու գրականության ցանկը թերի է վերջին տասը տարվա արդիական հետազոտություններով, մինչդեռ անգլիալեզու աղբյուրների ցանկը լիարժեք կերպով լրացնում է այդ բացը: Բացի այդ, ատենախոսությունը գործնականում չի ներառում հայ հեղինակների նեղ թեմային առնչվող հոդվածներ. Օրինակ՝ սպորտի մանկավարժության և տեսության հետազոտություններ:
3. Ցանկայի է ստանալ պատասխան այն բանի մասին, թե ատենախոսության 3-րդ պաշտպանական դրույթում ներկայացված բազմագործոն մոդելը, որտեղ չորս ենթահամակարգերի «մեկուսացված զարգացումը չի ապահովում օպտիմալ արդյունավետություն», որքանով կարող է կիրառվել ըմբշամարտի երիտասարդ

4